

Зоран
Стојиљковић

СРБИЈА
ТРАЖИ
ВОЂУ

M
Vukotić
Media



Зоран
Стојиљковић

СРБИЈА
ТРАЖИ
ВОЂУ

M
Vukotić
Media



У још једној од наших, у последњих четврти века бројних, изборних година које одишу традиционалном атмосфером вашара неизбежно се, збој бројних направљених појединачних избора и ћорсокака, буди асоцијација на Радоја Домановића и његовој Вођу. И збиља, какви смо ми а какви су они – наши изабраници?

Домановић – један из плејаде наших несхваћених и маргинализованих писаца који је умро у својој тридесет и петој години, за међу своје саопштење о слици вођи који нам уопште није узео је Никола Бају Пашића. Пашић је, ојет, обележио читаве деценије политичкој живојини у Србији на прелазу између 19. и 20. века, прешавши од робље до власти, од славе до презира, живећи у окружењу интрига и корупције.

Шта би нама поручио Домановић и шта смо ми дужни њему када процењујемо политичке лидере и лидерчиће много мањег формата од Николе Пашића? У најмању руку – обавезу да се политички исправимо и меримо учинке својих властодержаца. Али, и да разумемо да, сем у тренуцима кључних прелома, карактер политичке појаве и њихове одликују илијика, недиференцирана шражња и њих корелативна њихова мање-више истој у различитим (квази)демократским њакованима.

Пришом, истини за вољу, кућа направљена на раскршћу, посебно у сумњивим временима криза и прелома, ствара и проблем социјалне бриге за национални и државни идентитет, социјалну сумњу у суседе и располуженост између Истока и Запада, који имају своје интересе и настоје да нам намећу своје изборе и изабранике. Дуа историја интешних династичких и политичких сукоба (укључив краљевидства) и ратова и страдања, најбоље говори о цени коју имају социјална лажња и сукоби уколониовани са

својом адресијом. Последње три деценије, у том погледу, представљају пре правило него изузетак.

Најпре, у прологу, који најављује бардове на просценију, али и присушну публику у политичком позоришту, дефинишем лидере и лидерство. Популизам одређујем као политичку праксу и „шанку идеологију” којом се идеолошком оном прекрива пракса узajамној варања између (само)званих лидера и њихових следбеника – поганика који су их „извикали” у жељи да избећу сваку одговорност и ризик, односно одбијајући да остану политички пунолетни.

Пришом се на политичкој сцени, односно изборном менију, најчешће нуде, у различитим паковањима и комбинацијама, а пошом и траже, појединачављени рецепти какви су квазисоцијализам, антијугословенство, четничтво и монархизам (који често рекламирају и продају деца и унуци партизана), национално барјактарство и ђуларење различитих боја и инспирација, отољени, бездушни корпоративни капитализам у јаћењој кожи либералне демократије, демократској порека и банацеје о свершавајућем тржишту...

Популистички шрик и заплет је што се, пришом, од народа на ушу ка коначном избављењу и изубљеном рају стално траже нова одрицања. Но, узврашно, увек довољан број бирача – из отољеној интереса, страха и несигурности, или пронађене нове политичке љубави, подржи новој пременди на престо.

У делу који служи као нека врста историјској рама, проиштује се дубина нашеј неразумевања радикално променејој свети око нас и најрављени (појреши) политички избори у трајању за новим државним и политичким идентитетом након крвавој распада, социјалистичке – Титове Југославије.

У временима након пада Берлинској зида и распада СССР-а, ми смо се одређивали, уз све мањи број оних који су желели да остану са нама а не желећи, истовремено, да део Срба остане изван „нових” граница, за реинтегрисану социјалистичку федерацију, па „Југославију милом или силом”, „Југославију од оних који је желе”, Србију и Црну Гору као најаву „Србо-славије”, да би се, невољно, са огласком

и Црне Горе, враћили Србији. Није било спољне подршке за наше „наоружане“ пројекте, а други су, уз присућну асистенцију и помоћ, били спремни да своје остваре и по цену рата.

На крају, после силних лутања и разарања, у све ужем маневарском политичком простору, питање је да ли је Србија са амбушираним Косовом на дугом путу ка ЕУ, суоченој са доделама, миграцијама и тероризмом и са све уједињеном демократском и солидарном агендом, пожељни или тек једини преостали избор у свету, у коме се не може бити изван регионалних надржавних заједница?

По мени, европски пут нема одрживу алтернативу. Али, Европа у виду ЕУ је има – она једноставно мора бити једнакија, транспарентнија и солидарнија.

Дефинишући владавину и њене елементе и претпоставке, покушавам да одговорим на питање ко влада Србијом? Колико у расподели колача власти учествују политички играчи, а колико домаћи тајкуни или кружни корпоративни капитал и међународне финансијске институције? Шта у том оквиру значе онуде и лимити које постављају ЕУ, САД, Русија или Кина?

Ради се, за последњих четврти века, и о својеврсној динамици моћи, односно пошреби одговора на питање: како су се и у ком променљивом контексту мењали и сами политички владари? Мислим да је добра и одржива периодизација на уже периоде владавине: 1990-2000, 2000-2012, и актуелно време након промене тарнишуре власти после избора 2012. године. Питање је и да ли се са променама лидера мењају и „омиљени“ тајкуни? Када су, рецимо, јачи политички лидери а када кружни капитал? Праш ли то или не и промена у ушцају спољних играча? Шта о тој динамици расподеле моћи могу рећи налази испрживања?

По моме суду, са оствареним монополном политичке моћи и ушцаја, лидери играју релативно самостално, а у ситуацијама равношеже политичких снага постаје преодоминантн страни фактор и кружни капитал.

Већи део ће бити посвећен управо разлозима збој којих смо стално у изрази за политичким вођом. Темелни разлој су политичко

пoдaнишћивo и дoживљaј државe кaо шћућoрa или лoвинe и свeйри-
сућини пoлићички клијeнћeлизaм, пaрћићјскo удoмљaвaњe и кoрућ-
цијa, нaслoњeни нa слaбo пoлићичкo умeћe, знaњe и кaйићћaл вeћинe.
Уз истћoврeмeнo нћхoвo рaширeнo сирoмaшћивo и (пoнoвну) рaсћћућу
нeјeднaкoстћ, чини сe дa јe шћo дoбрo oбјaшњeњe зaшћћo јe пoућулизaм
у свoјим рaзличитћим пaкoвaњимa – oд нaциoнaлистћичкoћ дo сo-
цијaлнo дeмaћoшкoћ – нeкa врсћa eврeћринa кoји сe шћрaжи нa бис
нa пoлићичкoм шћржишћу Србијe.

Рaди сe, зaйрaвo, o нeкoј врсћи рaзвијeних скицa зa сoцијaлни
и пoлићичкo-кулћурни и врсднoсни пoрћирeћћ нaс ћрaћaнa Србијe
(aли и рeћиoнa) нa кoмe јe дунћoвнa и ућићћнa мaњинa зaнeсeњaкa
oкружeнa вeћинoм aйaћићних и прeћиeжнo aућћoрићћарних пoли-
ћичких aнaлфaбeћћa, кoји су лaк ћлeн свaкoврcним дeмaћoзимa.

Нaјзaд, кључни дeo бићe вeзaн зa лидeрскy пoлићичкy пoнуду
нaкoн oбнoвe ћлурaлизмa – ћoрукe кoјe нaм ућћућују, нaчинe нa кoјe
нaс увeрaвaју и пoлићички зaвoдe“, кaо и јaвну пoдршкy, aли и oну
изa пoлићичкe сцeнe кoју уживaју лидeри у Србији.

Oсам прeћиeндeнaћћa нa пoлићички прeстћo Србијe у пoслeдњих
чeћврћћ вeкa, oдaбрaних нa oснoву фoрмaлнoћ крићтeријa oдaбирa:
пoдршкe милиoн слeдбeникa, oднoснo приближнe ћeћинe ћлaсaчa и
дoрaвкa, бaр у крaјћкoм врeмeнскoм пeриoду, нa пoзицији влaстћи,
кoмћaрирaћћу пoрeћћeњeм нћхoвих: a.) личних oсoбинa, б.) пoлићич-
кoћ сћићлa и влaдaвинских срeдсћaвa и шћхникa, ц.) oднoсa сa слeд-
бeницимa и шћићoвa пoдршкe и г.) пoлићичкe плaћћфoрмe и (нe)
дoслeднoстћи у ћeнoм oстћвaривaњу.

Вeрујeм дa, бaр крoки зa зaхћћeвнијe пoлићичкe пoрћирeћћe, кaк-
вe јe у нaшoј пoлићичкoј сoциoлoћији рaдиo нeнaдмaшни Слoбoдaн
Јoвaнoвић, зaслужују Слoбoдaн Милoшeвић, Зoрaн Ђинћић и Aлeк-
сaндaр Вучић, aли и Вoјислaви – Кoшћуницa и Шeшeљ, Вук Дрaш-
кoвић, Бoрис Тaдић и Тoмислaв Никoлић.

Њимa сe, пoлaзeћи oд ућићцaјa нa прoмeну смeрa пoлићичкe
ућћaкмицe и рeзућћирaјућћeћ пoлићичкoћ умeћa, мoжe дoдaћи јoш
и Ивицa Дaчић.

У константно преуређеној и недемократској атмосфери и након промена из 2000-те, реалан простор избора је био свеужи, шако да је, рецимо, својеврсна политичка иронија да нас у ЕУ интиграције и стабилне регионалне односе данас воде некадашњи радикали – Николић и Вучић.

У епистоли или закључку – како да изађемо из зачараног круга фашистичког резонувања тито: „добили смо што смо и заслужили”, или „какви ми шакви и они”, настојим да промислим и домислим разлоге зашто смо тлас и поверење олако поклањали онима које смо касније напуштали без извлачења поука, шрчећи у наручје наредном изабранику. Поента је да, ако желимо да лидере учинимо одговорним, морамо да постанемо политички нунолетни и у стању да преознамо соствене интересе.

У мојој сарањи са Манојлом Вукошићем и Дубравком Вујановић постају већ нека врста традиције прилози све ређој врсти пасионираних и упућених читалаца. Њима дарујемо неку врсту упућива за дејектовање симптома најраширеније друштвене болке: медиокритетива које служи и да се, пре но што упремо првом у групе, дубоко загледамо у себе.

Поред тога, у жељи да поједноставимо, а да, при том, превише не упростимо и банализујемо сложени свети политике и „пределе и ликове” који су обележили последње три деценије наших живота, на крају упућујемо на шире и подробније изворе.

Конечно, кључна дилема на коју покушавају да одговоре странице пред вама јесте питање: да ли можемо да коначно политички одрастемо, стекнемо критичку политичку меморију и учинимо и себе и лидере које бирамо одговорним, односно да изнедримо трансформативног лидера који ће променити нас и Србију, а да буде и демократија, па све то још и преживи?



ЛИДЕРИ И ЊИХОВИ ПОДАНИЦИ

Управо то што је у политичкој меморији грађана Србије и региона дубоко урезана чињеница да је политика кројила и још кроји наше судбине, разлог је да се, у овој књижици, посветимо односу политичких лидера и нас, грађанки и грађана, као њихове клијентеле.

Наратив о лидерству и лидерима започећу налазом добијеним у „Цесидовом” истраживању фебруара 2014. године, по коме половина грађанки и грађана Србије, уз даљу петину неодлучних, подржава тврдњу да је Србији потребан јак вођа кога ће народ следити. И следи болдирана поента – без поговора.

Истовремено, удео оних који мисле да је демократија боља од свих других облика владавине пао је испод трећине и досегао свој историјски минимум након промена из 2000-те.

У ситуацији када је Србија поново пронашла неприкосновеног лидера – овога пута Александра Вучића, логично се поставља питање о природи и модалитетима односа лидера и демократије. У фокусу пажње је, заправо, питање: може ли демократија производити промене без јаких лидера? Прати га дилема: како да их контролише и „преживи”?

Политичке вође – лидери, њихов успон и пад и остварени учинци, улога, мотиви, психолошка структура или окружење, одувек су предмет интересовања друштвених наука, али и књижевности, медија, филма или данас социјалних мрежа – онога

што зовемо политичка јавност (или политичка чаршија) и мњење „обичних” грађана.

Кључни део објашњења „вечне” популарности бављења анализом политичких лидера и лидерства лежи, свакако, и у чињеници релационе природе политичког вођства – нема приче о лидерима а да се, истовремено, не говори о њиховим следбеницима, односно логици поковавања и следбеништва политичког плебса. Антрополог Џосеф Кампбел сматра да је потреба за лидерством и лидерима потреба свих друштава, култура и организација, за херојем који ће дати смисао, сврху или пут њиховом животу. „Као у потрази за Светим Гралом, они нас неминовно привлаче. Ми смо константно у потрази за последњим кандидатом за славу, најновијим моделом који ће нас окупити, следећом великом надом.“

Без претеривања, феномен вођа и лидерства је стар колико и политика. У том контексту, посебно инспиративним ми се чини трагање за одговорима на нека од претходних питања у вези са политичким лидерством: ко је и зашто лидер и у којој мери то зависи од ситуационог и историјског контекста?

Суштинским ми се логично, ипак, чини преиспитивање места које политичко вођство заузима у модерним (пост)демократским друштвима, односно неопходност новог читања појма политичког лидерства. Дилема која се сада поставља је: да ли се историјом и традицијом формиран појам политичког лидерства битно разликује од данашњег његовог разумевања? Још директније: шта су особине и својства лидера за будућност?

КО СУ ЛИДЕРИ

Полазно питање свих питања је: шта је у самој основи позиције лидера?

За Аристотела је, рецимо, доминантно поимање вођства као „личног дара”. За Вебера, пре свега, лична харизма. За теорију организације – менаџмент управљања великим системима.

Начелније, међутим, правило је да је, без обзира на чему се заснивао, однос између следбеника и вође асиметричан, са огромном доминацијом и неједнакошћу на уштрб следбеника. (Хејвуд, 2004).

Иначе, ако нам етимологија може припомоћи, сам термин лидер датира још из персијског језика, а на енглеском потиче од речи *lead*, што као именица значи управљање, иницијатива, пример, угледање; док као глагол *to lead* значи водити, управљати, бити на челу, предњачити.

Све дефиниције су, дакле, фокусиране на централну тему, а то је да лидерство другима нуди визију, изазов, мотивацију, сврху, циљ, који следбеници желе да постигну.

Синтезом ставова бројних аутора да се издвојити пет одређених својстава лидера и лидерства које се фокусирају на:

- личност – лидери поседују квалитете и моћ уверавања који им омогућују да убеду друге да их следе,
- вештине – знање и способности потребне за ефикасно вођење,
- деловање – снагу примера и понашање који доводе до промена у групи,
- однос моћи – лидери користе своју моћ како би поспешили промене,
- трансформациони процес – следбеници су мотивисани да опонашају вођу настојећи да раде и да се труде више од очекиваног и уобичајеног.

На основу наведених компоненти, Питер Нортхаус (Peter Northouse) је лидерство крајње једноставно дефинисао као

процес у којем појединац остварује утицај на групу ради остваривања заједничког циља (Нортхаус, 2008).

Постоје, уз извесно поједностављивање, две основне замисли вођства које је, следивши Вебера, релативно лако препознати у политици.

Прва, ирационална, харизматска, темељи се на убеђењу да су неки људи вође по природи, јер поседују одређена наднаравна или бар натпросечна својства. У складу са тим, вођа се схвата као неко ко је способнији од својих присталица, као неко ко је често, чак, окружен магијским или религијским ореолом.

За Вебера, харизма је нешто страно и супротно свакодневной, традиционалној или бирократској рутини и на њима заснованој власти; она руши устаљена правила позивом на нов начин живота и промишљања. Харизматски вођа захтева промену, одбија стара правила, проповеда или ствара нове обичаје, способан је да, попут страсти, љубави и магије, призове људе у свој покрет.

Харизматски вођа, заправо, и постоји само у окриљу харизматског покрета, чија је прва фаза развоја стварање харизматског следбеништва. Он, дакле, своју мисију, зрачи позитивним самопоуздањем и вером у исправност својих циљева, а у тренуцима неуспеха, обесхрабрености и очајања, показује тврдоглаво самопоуздање и дубоку, катонску веру у победу и успех покрета.

Због својих изузетних, или опажаних као таквих, квалитета, такве вође инспиришу своје следбенике који слободно прихватају његов супериоран ауторитет и њихов однос је често попут оног између ученика и (Христа) учитеља.

У њему се, по дубоком уверењу следбеника, отеловљује обећање или нада за спас, ослобођење од невоље и патње.

Он сам, као спаситељ, самоуверено се нуди групи као једини способан да их избави из неприлика.

Следбеници вођи одговарају повратно страстеном лојалношћу. Следбеништво, за разлику од подаништва, почива на добровољности, љубави, страстеној посвећености, ентузијазму, али често и паралелном осећању страха или пре страхопоштовања.

Као цену која плаћа, вођа, ипак, с времена на време мора да демонстрира своје моћи и вештине.

Сумња „неверних Тома”, потреба следбеника за поновним доказом постојања и обнове харизме, утицаће на вођу да захтева беспоговорну приврженост, а сваки захтев за провером изузетности тумачиће као неповерење, неверицу или издају.

Ако је харизматски вођа дуго неуспешан у доказивању своје квалификованости, или још горе, ако вођство изгуби способност да користи својим поданицима, онда харизма нестаје. Конкурс за новог месију је самим тим отворен.

Друга, рационално-функционална група, посматра вође у склопу (не)прилика у којима се креће према циљу. Овде нису у тој мери битне личне црте вође колико саме околности у којима група делује и циљеви којима тежи. Вођу ствара група. Потреба за вођом расте што циљеви групе захтевају више усклађивања напора њених чланова.

Код политичких вођа се, у различитој размери, преплићу харизматске и функционалне компоненте. Зависно од циљева и вредности групе и околности и прилика у којима она обитава, обично једна од њих превагне.